

УДК 636:658.5.011

Мазуренко О.В.

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
порідний науковий співробітник відділу науково-організаційного
забезпечення та координації досліджень
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»*

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТВАРИННИЦТВА: НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

MODERNIZATION OF LIVESTOCK: DIRECTIONS AND WAYS OF IMPLEMENTATION

АНОТАЦІЯ

У статті визначено, що методологічною платформою модернізації вітчизняного тваринництва повинна стати науково обґрунтована стратегія інноваційної реструктуризації галузі, в якій мають бути означені ключові цілі та завдання, інструменти, етапи й терміни, необхідні обсяги, джерела та форми інвестування. Зазначається, що модернізацію в галузі стримує відсутність інтегрованого підходу, що передбачає створення кластерів технологічно пов'язаних виробництв, взаємодії галузі з іншими галузями економіки.

Ключові слова: модернізація, реструктуризація, тваринництво, технології, інновації, стратегія модернізації.

АННОТАЦИЯ

В статье определено, что методологической платформой модернизации отечественного животноводства должна стать научно обоснованная стратегия инновационной реструктуризации отрасли, в которой должны быть обозначены ключевые цели и задачи, инструменты, этапы и сроки, необходимые объемы, источники и формы инвестирования. Отмечается, что модернизацию в отрасли сдерживает отсутствие интегрированного подхода, предусматривающего создание кластеров технологически связанных производств, взаимодействия отрасли с другими отраслями экономики.

Ключевые слова: модернизация, реструктуризация, животноводство, технологии, инновации, стратегия модернизации.

ANNOTATION

In the article determined that the methodological modernization platform of domestic livestock should be scientifically based innovation strategy for restructuring, which should be defined key goals and objectives, instruments, stages and timing required amounts, sources and forms of investment. It is noted that modernization in the absence hinders the integrated approach involves the creation of clusters of interrelated industries, industry interaction with other sectors.

Keywords: modernization, restructuring, livestock, technology, innovation, modernization strategy.

Постановка проблеми. Одними з найбільш відчутних наслідків роздержавлення і приватизації національної економіки стали техніко-технологічна, організаційно-економічна деградація сільськогосподарського виробництва, послаблення традиційних інтеграційних зв'язків та еквівалентних економічних відносин.

Протягом багатьох років однією з причин низької ефективності значної частини сільськогосподарських товаровиробників став високий фізичний і моральний знос основних фондів, технічна і технологічна відсталість. Через нестачу вільних коштів вони не мають змоги проводити повноцінну технічну і технологічну модернізацію основних засобів.

Актуальність і значимість процесу модернізації вітчизняного аграрного сектору економіки загалом та галузі тваринництва зокрема зумовлені нарощуванням виробництва екологічно безпечних продуктів харчування, ефективним використанням виробничого потенціалу, вирішенням проблем зайнятості населення, підвищенням рівня його життя, забезпеченням продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням етапів модернізації та постмодернізації присвячені роботи таких зарубіжних вчених, як, зокрема, У. Бек [1], М. Вебер [3], Е. Гідденс [6], Р. Інглхарт [8], М. Леві [16], Г. Мюрдаль [13], Т. Парсонс, Ф. Перу, А. Тойнбі, Е. Хаген, П. Штомпка.

Питання вивчення й аналізу умов та можливостей модернізації економіки України й переходу її на інноваційну модель розвитку висвітлені у працях В. Бодрова [2], А. Гальчинського [4], В. Гейця [5], А. Гриценка [7], Л. Шинкарук [15] та інших науковців.

Теоретичні, методичні та практичні аспекти модернізації і реконструкції сільського господарства загалом і галузі тваринництва, зокрема розглянуті в працях таких вітчизняних економістів, як, наприклад, П. Березівський, М. Коржинський, Л. Краснокутська, І. Лукинов, О. Лук'яненко, В. Месель-Веселяк [11; 12], В. Петров [14], В. Рибалка, П. Саблук, І. Топіха, П. Щепієнко [12], В. Юрчишин.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте під час вивчення проблем модернізації економіки в науковій літературі недостатньо уваги приділяється сучасному якісному удосконаленню в галузі вітчизняного тваринництва.

Мета статті полягає в аналізі теоретико-методологічних передумов модернізації галузі тваринництва; визначенні основних напрямів та аспектів реалізації модернізаційних перетворень галузі; розробці концептуально-логічної схеми формування стратегії модернізації тваринництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація вітчизняного аграрного сектору економіки – це економічний розвиток, заснований на постійному техніко-технологічному вдосконаленні, застосуванні нових сортів рослин,

порід і видів худоби та кросів (гібридів) птиці, нових форм організації та управління, соціальних і екологічних інновацій. Модернізація на сучасному етапі розвитку продуктивних сил – процес глибоких змін різних сторін життя на селі. Вона повинна бути комплексною і не зводиться лише до технічного і економічного аспектів. Її метою є не тільки досягнення зростання аграрного виробництва, але й подолання бідності сільського населення, підвищення його добробуту.

Нині модернізацію вітчизняного аграрного сектору слід здійснювати з розумінням того, що вона стосується не тільки сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, але й господарств населення, роль яких у продовольчому забезпеченні в умовах циклічних економічних криз стає істотною.

Проблематика модернізаційних перетворень в аграрній сфері завжди є актуальною через її народногосподарське значення й обмежувальний характер використання ресурсної бази.

В основі формування передумов модернізації вітчизняного тваринництва лежить той факт, що ця галузь є об'єктом уваги з боку держави як основного регулятора у сфері забезпечення продовольчої безпеки країни.

У комплексі передумов модернізації тваринництва можна виділити інституційні та інфраструктурні перетворення у фінансово-кредитній системі, що сприяє розширенню фінансових джерел модернізації, створенню ринку іннова-

цій та інфраструктури модернізації сільського господарства, формуванню механізмів його взаємодії з іншими галузями і секторами економіки, органами державної влади та місцевого самоврядування.

Водночас до перелічених передумов слід додати такі:

- зниження залежності від імпортованої продукції тваринництва, яка переважає у племінній справі та технологіях відтворення стада;
- необхідність збільшення обсягів виробництва, а отже, споживання, і зрештою експортних поставок, що розширить експортну базу сільського господарства;
- необхідність подолання явищ міграційного відтоку, руйнування сільського укладу життя тощо;
- потреба впровадження інноваційних технологій виробництва продукції та екологізації виробничих процесів на тлі зниження антропогенного впливу на навколишнє природне середовище.

З урахуванням вищенаведених передумов постає питання розроблення об'єктних напрямів реалізації концепції модернізації тваринництва.

Аналіз теоретико-методологічних передумов модернізації галузі дав змогу визначити *основні напрями реалізації модернізаційних перетворень галузі тваринництва* (табл. 1).

Побудову стратегії модернізації тваринництва доцільно здійснювати на основі законо-

Таблиця 1

Напрями модернізації тваринництва

<p>Підвищення продуктивності та збереження тварин:</p> <ul style="list-style-type: none"> – впровадження селекційно-генетичних та організаційних методів використання генофонду; – розроблення нових селекційно-генетичних методів поліпшення якості продукції та резистентності тварин до захворювань; – підвищення біоконверсії поживних речовин корму у високоцінну продукцію; – модернізація методів і об'єктів утримання тварин.
<p>Створення стабільної кормової бази:</p> <ul style="list-style-type: none"> – інтенсифікація кормовиробництва, яка забезпечує випереджаюче зростання виробництва кормів порівняно з кількістю тварин, підвищення якості кормів, зниження втрат під час їх заготівлі та зберігання; – вирішення проблеми білкового дефіциту шляхом розширення посівів зернобобових, бобових і олійних культур; – введення в господарський оборот вибулих площ сільськогосподарських угідь, насамперед меліорованих; – розроблення інноваційних технологій з оптимізації раціонів годівлі тварин різних генотипів; – оптимізація рівня годівлі, що забезпечує якнайповніше використання генетичного потенціалу продуктивності тварин; – зниження витрат кормів на одиницю продукції.
<p>Розвиток інформаційно-консультаційної служби:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розвиток системи консультаційної підтримки сільського бізнесу; – створення інформаційної бази агроінновацій у тваринництві, розроблення галузевого сайту; – розроблення механізму грантової підтримки інноваційних проектів у тваринництві, створення регіональних фондів розвитку тваринництва у формі держустанов на принципах фондового фінансування; – створення міжрегіональних центрів модернізації на основі державно-приватного партнерства, що забезпечують будівництво або модернізацію тваринницьких об'єктів з відповідною інфраструктурою «під ключ».
<p>Екологізація виробництва на основі інновацій:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розроблення механізму субсидування та надання преференцій розробникам і користувачам нових екологічно безпечних технологій; – вироблення жорстких екологічних норм для сільськогосподарських товаровиробників; їх законодавча орієнтація на створення та освоєння екологічно чистих виробництв; – створення ідентифікаційної системи з метою контролю біологічної безпеки продукту. <p>Оновлення інтелектуального та кадрового потенціалу галузі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відродження системи зональних галузевих інститутів, науково-виробничих та випробувальних господарств; – підготовка висококваліфікованих кадрів, розвиток системи додаткової освіти; – навчання фахівців відповідно до міжнародних стандартів і сучасних вимог бізнесу.

мірностей особливостей сільськогосподарського виробництва, серед яких слід виділити найбільш значущі:

1) залежність характеру і способів ведення сільськогосподарського виробництва, а також його результатів від природно-кліматичних умов, що зумовлює вибір стратегії модернізаційних перетворень;

2) обмежена диверсифікація продукції тваринництва, а також неможливість еквівалентного збільшення цін на неї пропорційно зростанню цін на товари промислового виробництва;

3) функціонування галузей тваринництва в умовах ризику, що зумовлено сезонністю сільськогосподарського виробництва; при цьому слід враховувати, що фактор сезонності помітно впливає на обсяг і структуру споживання, вимоги до зберігання, транспортування і збуту продукції тваринництва; з огляду на це особливою значимістю набуває аналіз кон'юнктури ринку, тенденцій його розвитку, уміння спрогнозувати ринкову ситуацію і здатність адекватно реагувати на зміни;

4) різноманіття організаційно-правових форм господарювання, яке зумовлює різний ступінь і різну силу впливу зовнішніх факторів; кожний товаровиробник своєрідно відчуває зовнішній вплив; так, для фермера визначальним зовнішнім фактором буде економічний й природно-кліматичний; для великого сільськогосподарського підприємства, що працює на внутрішньому ринку, додадуться політико-правові, демографічні, соціальні, а для підприємства, орієнтованого на зовнішній ринок, – це й міжнародні;

5) трансформації демографічних, соціально-культурних характеристик, що впливають на вибір стратегії розвитку галузі, продукція якої забезпечує фізіологічну потребу населення і є основою його життєзабезпечення; демографічний фактор визначає потреби країни в продовольстві як добуток раціональних норм споживання на чисельний склад населення; зміни в соціально-культурному середовищі (культура споживання і звички населення, стан його здоров'я тощо) впливають на структуру споживання продуктів харчування; остання залежить і від грошових доходів населення, хоча попит на сільськогосподарську продукцію стійкий і менш схильний до змін, ніж на продукцію інших галузей; структура споживання продуктів харчування може змінюватися як у бік збільшення споживання дорожчих продуктів харчування (свіже м'ясо і м'ясопродукти, молочні продукти, риба жирних сортів тощо), так і в бік дешевших (субпродукти, харчові аналоги-замінники, продукція з низьким вмістом тваринних жирів);

6) необхідність першочергової підтримки підприємств, що є єдиним джерелом отримання доходів у сільській місцевості та фінансування сільської соціальної та виробничої інфраструктури; результати сільськогосподарського вироб-

ництва опосередковано впливають на збільшення тривалості життя населення, забезпечення його зайнятості, підвищення рівня екологічності виробництва, а сукупно визначають рівень життя в сільській місцевості, де цінуються господарські традиції і звичаї, велика частка споживання громадського та приватного секторів економіки; у зв'язку з цим під час розроблення стратегії модернізації тваринництва слід враховувати інерційний характер його ведення;

7) нижча прибутковість тваринництва порівняно з іншими галузями, його висока капіталомісткість і тривалий період обороту капіталу, що є причинами низької інвестиційної привабливості й асинхронності отримання доходів і виплати відсотків по кредитах.

Виділені особливості виробництва продукції тваринництва впливають на процес вибору та реалізації стратегії модернізації, переконають, що її опрацювання має відповідати основним напрямкам розвитку АПК регіонів країни.

Формування стратегії модернізації галузей тваринництва передбачає використання комплексу аналітичних інструментів і методичних підходів, що дають змогу не тільки оцінити його поточний стан, накреслити основні шляхи його розвитку на перспективу, але й вибрати методи державного регулювання, які задіяли б мотиваційний механізм і забезпечили б підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та галузі загалом, вирішили питання продовольчого забезпечення населення вітчизняною продукцією.

Виходячи з цього, пропонуємо власну концептуально-логічну схему формування стратегії модернізації тваринництва.

1 етап – стратегічний аналіз, у процесі якого виявляються можливості й загрози зовнішнього середовища, внутрішні сильні та слабкі сторони розвитку галузей. Виконання цього етапу передбачає реалізацію низки процедур.

1.1. Аналіз зовнішніх факторів, що визначають необхідність модернізації галузей тваринництва (1.1.1 – оцінка досягнутого рівня розвитку підприємств галузі; 1.1.2 – аналіз конкурентного середовища в галузі; 1.1.3 – аналіз ключових факторів успіху і виявлення точок росту).

1.2. Аналіз внутрішніх факторів, що визначають необхідність модернізації галузей тваринництва (1.2.1 – оцінка діючих стратегій в галузі; 1.2.2 – оцінка конкурентних позицій основних суб'єктів галузі; 1.2.3 – аналіз сильних і слабких сторін галузей тваринництва).

1.3. Оцінка стратегічних можливостей галузей тваринництва. Проведений в межах цього підетапу аналіз вихідної економічної бази повинен стосуватися всіх сторін розвитку галузі. При цьому ідентифікуються додаткові можливості й невикористані резерви зростання галузей тваринництва, оцінюються міжрегіональні та зовнішньоекономічні зв'язки регіону. Загальна оцінка досягнутого рівня народногос-

подарського значення галузі проводиться порівняно з найближчими регіонами.

На підставі аналізу територіальних умов і ресурсів визначаються локальні напрями модернізації підприємств галузі, виходячи з наявних ресурсів, вимог ринкової економіки, різноманіття форм власності, з'ясовуються, які стратегічні зміни необхідно провести в зовнішньому середовищі, визначаються обмеження щодо використання окремих видів ресурсів та розміщення галузей і виробництв.

2 етап – обґрунтування стратегії модернізації галузей. Його мета – прогноз розвитку тваринництва, розробка альтернатив, підготовка пропозицій для III етапу в частині вибору інструментів реалізації. Цей етап передбачає вирішення таких завдань.

2.1. Обґрунтування місії, генеральних і локальних завдань, сценаріїв і параметрів розвитку галузей тваринництва.

2.2. Визначення етапів і термінів вирішення завдань стратегії модернізації галузей тваринництва.

2.3. Підготовка портфеля інвестиційних проєктів та ініціатив у галузях.

2.4. Обґрунтування напрямів соціального розвитку, підвищення рівня та якості життя сільського населення.

2.5. Планування ресурсного забезпечення.

3 етап – розробка інструментів реалізації стратегії модернізації, орієнтований на підбір і формування адекватного інструментарного апарату вирішення складних та багатопланових завдань, передбачених стратегією модернізації тваринництва. На цьому етапі визначаються елементи механізму реалізації, формуються індивідуально-адаптивні програми та проєкти стратегії, передбачається алгоритм коригування положень і напрямів реалізації стратегії з урахуванням впливу зовнішнього

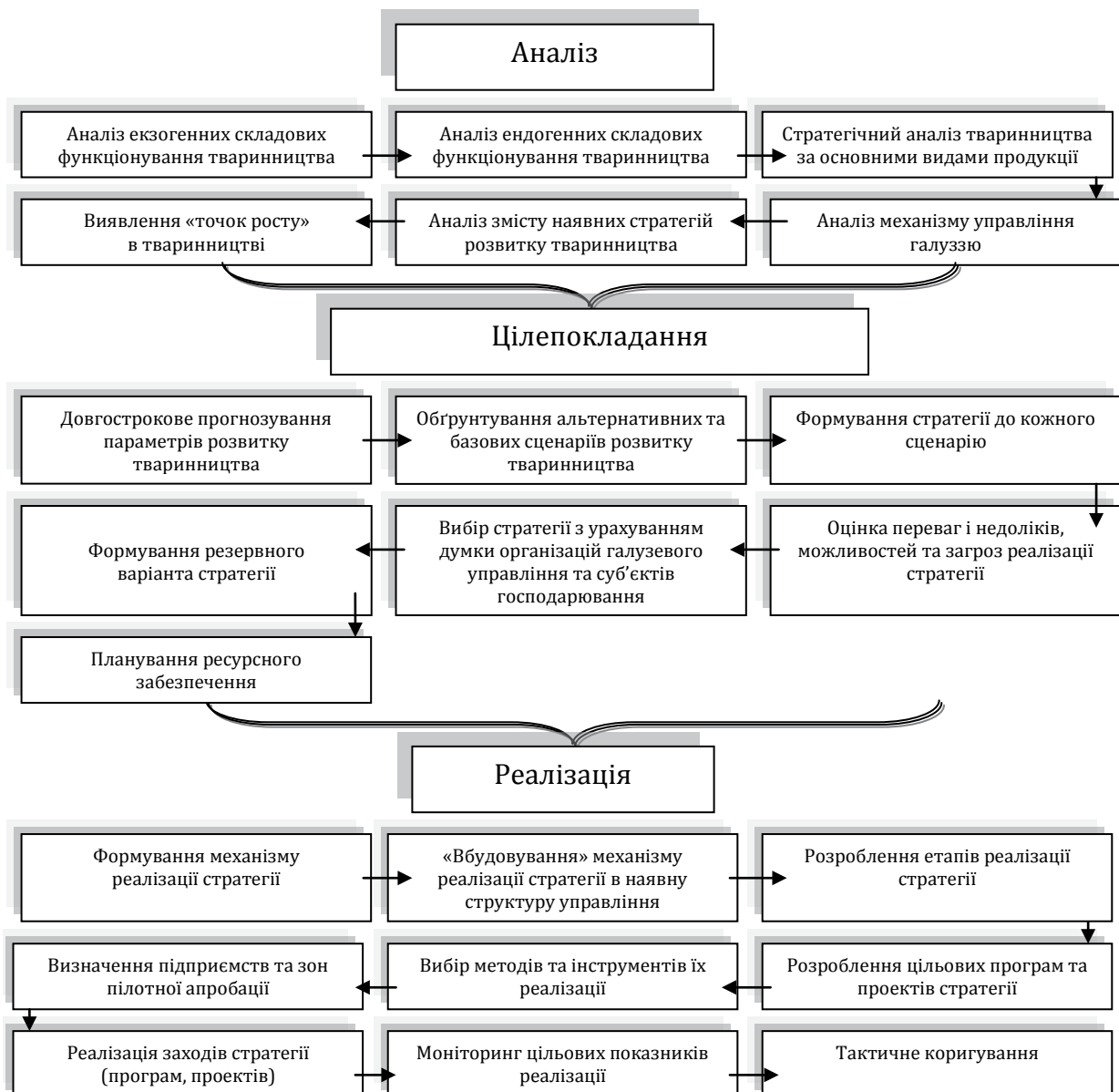


Рис. 1. Методологічні аспекти формування стратегії модернізації тваринництва

факторного середовища. Крім того, оперативність та якість управлінських рішень на цьому етапі передбачають обов'язкову наявність релевантної інформації в процесах реалізації основних програмно-цільових заходів, що зумовлює формування системи моніторингу й подальшого контролю на основі розроблення комплексу індикаторів (рис. 1).

Практична реалізація методології формування стратегії модернізації тваринництва передбачає обґрунтування перспектив, виявлення тенденцій, можливостей і загроз, що можуть відчутно вплинути на траєкторію розвитку досліджуваної галузі.

Результатом реалізації методичного підходу до проведення стратегічного аналізу перспектив розвитку галузі тваринництва має стати остаточно сформований портфель стратегічних альтернатив, що наочно демонструє можливі шляхи досягнення поставлених стратегічних завдань розвитку галузі та окреслює проблемне поле для модернізації. Проведені емпіричні дослідження з використанням результатів комбінованого стратегічного аналізу умов і перспектив розвитку тваринництва в Україні дали змогу визначити найбільш *пріоритетні аспекти модернізаційних перетворень*, на які має бути спрямована відповідна стратегія:

- модернізація матеріально-технічної бази виробників сировини і переробної промисловості;
- формування кластерів у тваринницькій галузі;
- створення міжрегіональних центрів модернізації тваринництва з високим потенціалом трансферу агроінновацій;
- впровадження інноваційних технологій виробництва і переробки продукції.

Процес модернізації передбачає прийняття безлічі управлінських рішень з метою вдосконалення всіх сфер діяльності підприємства, а саме техніки, технології, кадрів, інформаційної системи, організаційної структури, економічного механізму, маркетингу, логістики, збуту, постачання, екології.

Слід наголосити на необхідності прискореного переведення підприємств на інноваційну траєкторію розвитку, на широке впровадження високотехнологічних і наукоємних досягнень. Модернізація виробництва на інноваційній основі має спиратися на розвиток ініціативи, зацікавленості, відповідальності учасників процесу; на всебічну підтримку держави (адміністративне, законодавче, фінансове забезпечення, підготовка та перепідготовка кадрів, створення інфраструктури); розроблення та використання методичних інструментів для вибору найкращих проектних рішень з доступних варіантів дій.

Висновки. Найголовнішими завданнями модернізації вітчизняного тваринництва є відновлення і подальший прискорений розвиток на інноваційній основі техніко-технологічної

бази виробництва, її структурна перебудова, підвищення біологічної продуктивності тварин, а також поглиблення технологічної, організаційної та економічної інтеграції галузі з підприємствами агропромислового комплексу (I та III сфери АПК).

Методологічною платформою модернізації тваринництва повинна стати науково обґрунтована економічна стратегія інноваційної реструктуризації тваринництва, в якій мають бути означені ключові цілі та завдання, інструменти, етапи та терміни їх освоєння, необхідні обсяги, джерела та форми інвестування.

Цілями стратегії модернізації галузі тваринництва повинні стати забезпечення продовольчої безпеки України у сфері виробництва продукції тваринництва; створення умов для комплексного розвитку й підвищення ефективності тваринництва; оптимізація чисельності та структури стада; збереження і поліпшення генофонду племінних тварин; створення сприятливих умов інвестиційної політики в галузі; підвищення економічної ефективності племінних господарств; поліпшення кормової бази тваринництва; забезпечення збалансованої годівлі тварин.

Крім того, для стабілізації та подальшого збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва особливу увагу слід приділити повноцінній збалансованій годівлі тварин. Важливим резервом у збільшенні виробництва дешевих і повноцінних за поживністю кормів є відновлення культурних сінокосів і пасовищ.

Модернізацію в тваринництві стримує відсутність інтегрованого підходу, що передбачає створення кластерів, технологічно пов'язаних виробництв, взаємодію галузі з іншими галузями економіки. Для ефективного розвитку тваринництва доцільно мати системно-мережеву структуру управління, що включає в себе державні, приватні, громадські, господарські, наукові, соціальні інститути. Активне підключення до процесів прийняття рішень з розвитку галузі всіх цих організацій означає мобілізацію додаткових інформаційних, управлінських і організаційних ресурсів економічного і соціального процесу.

Розв'язання завдань щодо перетворення вітчизняного тваринництва на високотехнологічну та конкурентоспроможну галузь національної економіки забезпечить підвищення продуктивності праці та максимізацію прибутковості підприємств галузі, якості продукції, дасть змогу створити нові робочі місця, розвивати сільські території, поліпшити добробут населення країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну / У. Бек. – М., 2000. – 215 с.
2. Бодров В. Державне управління модернізаційними процесами в економіці України / В. Бодров // Аналітика і влада:

- журн. експерт. аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування НАДУ. – 2012. – № 6. – С. 126–132.
3. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – С. 644–706.
 4. Гальчинський А. Лібералізм – еволюційні трансформації / А. Гальчинський // Економіка України. – 2010. – № 6. – С. 23–34.
 5. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В. Геєць // Економіка України. – 2010. – № 3. – С. 4–20.
 6. Гидденс Э. Элементы теории структуризации / Э. Гидденс // Современная социальная теория: Бурдьё, Гидденс, Хабермас. – Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1995. – С. 40–70.
 7. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України / А. Гриценко // Економіка України. – 2011. – № 2. – С. 4–12.
 8. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / Р. Инглхарт, К. Вельцель. – М.: Новое издательство, 2011. – 464 с.
 9. Мазуренко О. Теоретичні аспекти науково-технічного прогресу в тваринництві / О. Мазуренко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету: Економічні науки. – 2012. – № 1 (17). – Т. 2 – С. 28–34.
 10. Мазуренко О. Інноваційно-технологічний розвиток тваринництва як умова продовольчої безпеки / О. Мазуренко // Економіка АПК. – 2015. – № 9. – С. 89–94
 11. Месель-Веселяк В. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України / В. Месель-Веселяк, О. Мазуренко; за наук. ред. Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 198 с.
 12. Методичні рекомендації щодо формування спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з виробництва продукції тваринництва та обґрунтування раціональних розмірів ферм і комплексів / [В. Месель-Веселяк, О. Мазуренко, П. Щепієнко та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ» УААН, 2007. – 64 с.
 13. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира» / Г. Мюрдаль. – М., 1972. – 251 с.
 14. Петров В. Технічне забезпечення інноваційних технологій у рослинництві / В. Петров // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 100–104; Львівська політехніка. – 2012. – № 748: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 199–206.
 15. Структурні зміни та економічний розвиток України / за ред. Л. Шинкарук. – К.: ВПЦ «Експрес», 2011. – 696 с.
 16. Levy M. Modernization and the Structure of Societies / M. Levy. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1966. – 156 p.